HALK BİLGİSİ HABERLERİ

İstanbul Halkevi Dil, Edebiyat ve Tarih şubesi tarafından çıkarılır aylık mecmua

Yıl : 3 — 15 İkinci teşrin 1933 — Sayı : 30

KOZANLI CİN YUSUF OĞLU

Gaziantep merkez kazasına tâbi Karakuyu köyünde Âşık Mustafa ismindeki bir adamdan dinlenmiştir:

Cin Yusuf oğlu atıcı, vurucu bir büyük aşkıya imiş. Dağlarda, bellerde adam vurmak, bazirgân kırmak sanatı imiş. Bu hal böyle olmakla beraber kendisi fakir bir adam da değilmiş. Kozanda hatırı sayılan bir hanedandan imiş.

Hükûmet bu adamı ele geçirmeğe çalışmış, kabil olamamış. Nihayet Adanada Zâhiroğlu adında bir bey varmış. Bu bey bir gün Kozana gitmiş. Cin Yusuf oğlunun odasına misafir inmiş. Onunla konuştuktan sonra ona:

— Bu dağlarda adam aşkıyalık yapmakla adam olmaz. Gel beraber gidek, Adana paşasına müracaat edek, senin kusurlarını affettireyim, gel bundan böylen hanende ekmeğin yensin, kahven içilsin, rahat hayat geçir, bana dua et, der ve üç taş atarak yemin eder [1]

[1] Üç taş atmak suretile yemin: Bir adamın eline üç taş verirler, fakat bu adam taşın üçünü birden atamaz,çünkü üç taş atanın karısı üç defa boş olur.

Cin Yusuf oğlu Zâhiroğlunun sözlerine inanır. Doğru onunla beraber Adanaya gider, ikisi birden Acem hanına inerler. Zâhiroğlu Yusufu handa bırakır, kendisi acele paşaya (valiye)gider, paşaya der ki:

— Nola sana malûm ola, Cin Yusufun oğlu dediğin çapkın herifi bugün getirdim, Acem hanındadır. Bir alay asker ile bunu elde etmenin kolayı...

Asker gelir, muharebe başlar, kapı çevrilir. Cin Yusufoğlu teslim olmaz, nihayet bir kaç Adana beyi içeriye girerek üzerine çullanması ile Cin Yusuf oğlu esir edilir.

Cın Yusufu hapishaneye atarlar, iki saat sonra boynunu vurmağa karar verirler. Öleceğini anlayan Yusuf oğlu paşaya iki sözüm vardır der. Paşa buna cevap gönderir, söylesin bakak, der. Yusufoğlu:

— Paşam benim Acem hanında bir al atım, bir de cidam var. Getirin bana, al atın üstüne binem, cidamı omuzuma alam, sonra size dört tana türküm var, söyliyem, on-

dan sonra bana ne ederseniz edin der.

Paşa askerle sarılmış hanın içinde Cin Yusuf oğlunun türkü süylemesine izin verir. Cin Yusufoğlu aldığı müsaade üzerine ata biner, cidasını omuzuna atar, karşıda görünen Kozan dağlarına hasretli hasretli bakarak okumağa başlar:

Karşıki tarlaya ekin ekerdim
Sağ elimle ben cidamı dikerdim
Nice vezirlere ipim takardım
Al atın üstünde bulunamadım.

Doğan iller gibi doğdum dürüttüm
Nice samurlar giydim salındım
Yıkılasi han içinde bulundum
Al atın üstünde bulunamadım.

Al at boş gitti de kimse tutmadı
Kılıç girmiş oldu elim yetmedi
Benim aç kurtlarıma haber gitmedi
Al atın üstünde bulunamadım.

Al at boş gitti ben de bağlıyım
Ciğerlerim aşk orduna dağlıyım
Cida atar Cin Yusufun oğluyum
Al atın üstünde bulunamadım.

Türkü biter bitmez Cin Yusuf oğlu atını sürer, askerler korkar, büyük kapıdan bir an içinde kaçar, gözden kaybour, Kozanı tutar, kurtulur.

Âşık Mustafa diyor ki: şimdi bu zatın Kozanda bir hemşiresi vardır, bu kadın erkek elbisesi giyer, ata biner, cirit oynar, erkek gibi bir kadındır ve yediyüz hanenin ağasıdır.

Ali Rıza

 ESKİ TÜRKÜLER

I

Bahçenizde bülbül müdür şakıyan
Kimdir kuzum seni benden sakınan
Kolu kopsun şu siyahı dokuyan
Giyme kuzum giyme sen şol siyahı.

Varmıyayım yollarımız kesilsün
Söyleşmeyim mesaviler basılsun
Hep rakipler koz dalına asılsun
Giyme kuzum giyme sen şol sıyahı.

Hep güzeller allar giymiş geziyor
Kirpikleri kalem olmuş yazıyor
Bu âşıkın mecnun olmuş ağlayor
Giyme kuzum giyme sen şol siyahı.

Gök yüzünde şemsü mahı seversen
Yer yüzünde kıblegâhı seversen
Kaçma güzel gel Allahı seversen
Giyme kuzum giyme sen şol siyahı.

II

Bilmem ela gözlü yârim
Günden güne artar zarım
Aklım, fikrim, ihtiyarım
Elde değil dostlar ben nicdedyim.

Yavrum yadlarla salınur
Korkarım aklım alınur
Âlemde neler bulunur
Gönül almaz dostlar ben nicdeyim.

Bu olur biter iş değil
Avare gönül hoş değil
Derdim bir değil, beş değil
Bini aştı dostlar ben nicdeyim.

Yazılan iş gelür başa
Yalan değildir bu söz hâşa
Ben ölürsem yazın taşa
Tarih olsun dostlar ben nicdeyim.

III

Bülbül ne inlersin dağlar başında
Bahçeler içinde gülüm var deyu
O sevdiğin gonca sarardı soldu
Bir kez demedi bülbülüm var deyu.

Gizli gizli geldin geçtin buradan
Arif isen al haberi aradan
Seni yaratmıştır beni yaradan
Magrur olma sunam gülüm var deyu.

Âşık çekiyor çarhın gücünü
Alamadım yüreğimin öcünü
Tel tel burma zülüflerin ucunu
Korkmaz mısın dilber ölüm var deyu.

Efendimin muhabbeti candan
Mevlam ayırmasın yâri benden
Bir canım var esirgemem senden
Sat beni pazarda kulum var deyu.

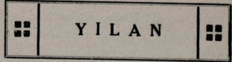
IV

Ak üstüne kara yazı yazarım
Şunda bir yavruda kaldı nazarım
Mecnun oldum dağ başında gezerim
Bakın dostlar sevda bana nişledi
Aklım aldı beni mecnun eyledi.

Bir giderim bir ardıma bakarım
Gözlerimden kanlı yaşlar dökerim
On bir aydır hasretliğin çekerim
Bakın dostlar sevda bana nişledi
Aklım aldı beni mecnun eyledi.

İki derya arasında gemim var
Yüreğimde türlü türlü gamım var
Şu cihanda senden gayrı kimim var
Bakın dostlar sevda bana nişledi
Aklım aldı beni mecnun eyledi.

Mezarımı yüksek yere kazsınlar
Tahrihimi sülüs yazı yazsınlar
Yârimin köşkünden bana baksınlar
Bakım dostlar sevda bana nişledi
Aklım aldı beni mecnun eyledi.

Baş tarafı geçen sayıda

Tarihte ilkin rastladığımız yılan alâmeti budur.

Milattan evel (2600) senesinde büyük Kıral Gudea devrinde yapılmış bir Sumer kabartmasında (ki Pariste Luvr müzesindedir) birbirine sarılmış iki yılan resmi görürüz ki bu demin bahsettiğimiz ilâhi alâmeti göstermesi itibarile çok mühim bir eserdir. Sumerlerde diğer bir yılan ilâhi daha vardır ki adına Papsukkal diyorlardı. Bu, evleri kötü ruhlardan ve zararlı hayvanlardan koruyan ve bekçilik yapan bir ilâhtı. Sumerler yılana, Muş yahut Siru di-

V

Şu âlemde bivefa yâr elinden
Ne dertler çekmişim kadrim bilinmez
İki gün gülsem üç gün ağlarım
Akan bu çeşmimin yaşı silinmez.

Mevlam baksun ben âşıkın haline
Yat bülbüller konmasun gonca gülüne
Mecnun serin vermiş Leyla yoluna
Can vermeyince canan bulunmaz.

Karlar yağar boran kapladı yolum
Yârime varmağa irişmez elim
Kahpe felek bana etti zulum
Yürek nasıl delik delik delinmez.

Siyah zülfü mah züzüne bölünür
Ay buluta girmiş gibi görünür
Ellerin sevdiği çıkar salınur
Benim ahu güzlüm niçün salınmaz.

Behice

yorlardı. [1] Hitit - Etilerlerin abidelerinde de yılan resimlerine tesadüf ediyoruz. İstanbul eski şark eserleri müzesinin beşinci salonunda bulunan 7787 numaralı milâttan 1100sene evveline ait ve Malatyada bulunmuş bir kabartma Bas-Relief-de Eti ilâhının bir yılanla mücadele ve ilâhın bunu mağlup ettiği görülmektedir. Asurilere ait asarı atikada da grifon - ejderlere ve muhayyel bazı hayvanların yılanlı kuyruklarına tesadüf edilmektedir.

Eski Mısırda yılanın dinî sahada oynadığı rol çok mühimdir. [2]

Bir çok Mısır abidelerinde; Mısır masnuatında, Mısırlılarca mukaddes olan Apis öküzünün başında ve Mısır sikkelerinde, ıtrıyat kaşıklarında, mumyalarda yılana, bilhassa aspik-kara sağır yılana rastlarız. İstanbul eski şark eserleri müzesinin Mısır salonlarında teşhir edilmekte olan eserlerden birisi yılanlara ait mühim bir vasikayi göstermesi itibarile şayanı dikkattir. Milâttan evel 600 senesine ait olan ve üzerinde müzenin 10830 numarasını taşıyan bu kabartmanın aslı Mısırda Kahire yakınlarında (Gize) dedir. Bu abide muzır hayvanları uzaklaştırmak hassası için dikilmiştir. Timsahlar üzerinde duran Horüs bir elinde iki yılanla bir arslan yavrusu, diğerinde de yine iki yılanla bir ceylan ve akrap tutmakta olduğu görülmektedir.

Mısır kâhinlerile papasları yılanla bir çok sihirler yapıyorlar, onu dinî bir çok işlere âlet ediyorlardı. Meselâ Mısır din kitaplarındaki şu cümle yılanlar için şayanı dikkattir: «Kızgın alevler Nil üzerinde nasıl düşerse yılanların da sonu öyle düşsün.»

Bu, sihir için kullanılan bir büyü idi. Mamafih yılan Mısırlılar için mukaddes bir hayvandı. Çünkü Nilin suladığı münbit topraklardaki köstebekleri avlayan bunlardı ve bazan çöllerde kalanlara Nile doğru yol, iz gösteren de bunlardı.

Eski yunanlılar ise yılanı tıbbı nebatların hassalarını bildiğine zahip olarak onu tababet için bir sembol olarak kabul etmişlerdi. Yunanlılarda tebabet ilâhı Asklepios idi. Yılan hakkında üniversite profesörlerinden Fadıl Nazmi Bf. nin lutfettikleri izahatı aşağıya aynen yazıyorum:

1 — Apollonun oğlu Asklepiosın Epidauros kasabasındaki mabedinde eski Yunanlılar daimî surette yılan beslerlerdi.

2 — Yılanın bir deyneğe sarılmış halde gösterilmesi tababet mensubininin daima doğru yolda bulunmak mecburiyetinde olduklarını ifade eder.

3 — Souk kanlı olan yılan ilk baharda nasıl tekrar hayata kavuşur gibi diriliyorsa hasta adamın da

[1] Sumerische und Akkadische Kunst, Prof. Dr. E. Unger.
(Sumer - Akkat Sınaatı) isimii almanca eser.

[2] Bu hususta fazla malumat almak için Adolf Ermanın (Mısır dini) isimli Almanca eserine müracaat etmelidir.

tedaviden sonra taze hayata kavuşması arasındaki benzerlik yılanın tıbda bir sembol olarak kullanılmasına âmil olmuştur.

Filhakika yılanın bir deyneğe sarılmış olarak gösterilmesi askerî tababette bugün bile kullanılan bir semboldür. Eskiden bu mesleğe girenler yani tabip olanlar daha başlangıçta vazifelerini ciddiyet, istikamet ve liyakatle yapacaklarına yemin ederlerdi . Yunanistandaki Epidauros kasabasından maada Pergamon - Bergamada da yılanlar besleniyordu. Bergama o zaman dünyanın en büyük bir tıp merkeziydi . [1] Üskülap namile tanılan tıp babası işte bu Asklepiostır.

Bundan başka eski Yunanlılar da yılana dair şöyle bir efsane daha vardır:

Arhaik hâkiminin Hesperid namile tanılan üç kızı vardı. Eskilerin (Altın Elma) ismini verdikleri meşhur ağaç işte bu üç hemşirenin mutasarrıf oldukları bahçede bulunuyor ve büyük bir yılan burada bekçilik yapıyordu. Eski Acem efsanelerinde define bulunan yerlerin üstünde behemahal bir yılan yuvası bulunduğuna inanırlardı. Bu efsane son devre kadar Türkiyemizin bir çok yerlerinde yaşamıştır. Türkiyede yılanların en bol bulunduğu rivayet olunan Urfada yılanlar define bekçisi veya tılsımı olarak telakki ediliyordu. Bu telakkiyi eski acem asarında aynen görmekteyiz.

Yılan Türk efsanelerinde ve halk arasında söylenen hikâyelerde, kel oğlan masallarında mühim bir yer kaplar. Yedi başlı ejderler, hanım sultanın kapısını bekliyen yılan bu kabildendir.

Yılan beynelmilel edebiyatta da mühim bir yer işgal eder. Meşhur Rus muharriri (Maksim Gorki) nin şahin türküsü diye bir hikâyesi vardır. [1] Selçuk Türklerinin yaptığı binalarda da yılan resimlerine tesadüf edilir ki bu cidden tetkik edilecek bir meseledir. Erzurumda Selçuk tarzında yapılarak bugüne kalmış bir minarede görülen hilal ile çifte kartal ve çifte yılan Türklerin yılana verdikleri ehemmiyetin derecesini gösterir. Türklerde yılan ev ve mal bekçiliği yapan bir hayvandır.

Bunun içindir ki hâlâ bu gün bile Anadolunun bir çok yerlerinde evlerde bulunan yılanlara dokunulmaz. Mal ve ev bekçisi ve hele küçük ve büyük farelerin düşmanı olduğu için yılanlara yiyecek ve içecek bile verilir..

Balıkesirin Sındırgı kazasında yılan hakkında elde ettiğim kısa, fakat ehemmiyetli iki vakadan bahsedeceğim : Sındırgının Demyani kebir köyünde Hüseyin dedenin evinde bir ok yılanı vardır. Hüse-

[1] Wörterbuch der Antike: Asarı atika lûgati 1932. Leipzig. Hans Lamer, Asklepios kelimesine muracaat. Esatirî Yunanıyan Mehmet Tevfik 659 Sehife.

[1] Yeni mecmua sayı 45, 23 Mayıs 1918 : Ruşen Eşref bey tercümesi.

yin dedenin Ayşe hanım isminde bir kızı vardır. Ayşe hanım bu ok yılanına gayet güzet bakmaktadır. Ayşe hanımın bu yılan hakkındaki kanaatları şunlardır.

1 — Yılan evin bekçisidir.

2 — Evi cin, perilerden muhafaza eder.

Yılanın eve ve evdekilere bu güne kadar katiyen bir fenalığı dokunmamıştır . Bunun içindir ki kediler bile yılana ilişmezler. Komşuları yılanı öldürmek isterlerse Ayşe hanım buna bütün gücile mani olmaktadır. Ayşe hanım şerbetlidir. Babası Hüseyin dede de şerbetli imiş. Bunun içindir ki Ayşe hanım kendi evindeki yılanlardan başka yılanları da tutmaktadır.

Yine Sındırgda tanıdığım ihtiyarlardan birgün evindeki yılanın yalnız başına süt içen küçük çocuğun yanına yaklaşarak sütünü içmek isteyen yabancı bir yılanı kovaladığını ve onunla kavga ettiğini, çocuğunu muhakkak bir tehlikeden kurtardığını anlattı.

Bu iki vaka yılanlar hakkındaki halk kanaatlerini bize azçok anlatabilmektedir.

Bizzat annemin anlattığına göre ben henüz üç yaşında bir çocukmuşum, Antakyemizdeki evimizde günün birinde bahçede oynarken yanıma bir yılan gelmiş ve ben bilmiyerek yılanı kuyruğundan tutmuş, oynıyormuşum. Bunu gören annem çığlık koparak bütün ev halkını başına toplamış, yılanı öldürmüşler, beni de yılandan kurtarmışlar.

Anadoluda yılan sevgisi yalnız bir iki yere mahsus değildir. İşte bir misal daha: Demirci oğlu Yusuf Ziya beyefendiuin «Yılan sulayan kız» diye çok nefis bir hikâyesi vardır. Bu hikâyeden şu parçayı aynen alıyorum.

«Susmamdan susuzluğumu sezen kız kovasını kuyuya salmıştı. O sırada öte yandaki taşlıktan ufak bir ok yılanı sarı bir gölge gibi geçerek indi. Kirli çamurlu sulara kapandı. Ben, a yılan, diye bağırmağa, yere eğilip taş ararken sesi duyan, korkumu anlayan kız birden terli yüzünü bana dönerek:

— «Korkma o sokmaz, ilişme - suyunu içsin. O bile insan suda iken dokunmaz» dedi• Ben hâlâ korkak korkak duruyor, kaçabilmek için sağıma, soluma bakıyordum, korkusuzca suyunu içen yılan kuyunun kıyısındaki nemli, çimenli serinliğe serildi, dinlendi sonra kendi dağına taşlığına doğru akıp gitti.»

Ispartada tanıdığım 80 yaşında ihtiyar bir zabit mütekaidi olan avcı Ömer Fevzi efendinin anlattığına ve tecrübelerine göre yılan şefkatli bir hayvandır ve kendisine dokunulmadıkça asla kimseye dokunmaz, hele soğuk kanlı olduğu için eti çok lezzetlidir. Süte hiç dayanamaz. Uyurken birisinin karnına giren yılanı ancak şu şekilde çıkartmak mümküudür: Karnında yılan bulunanı dumanı tüten bir liğen sıcak sütün üzerine baş aşa-

ğı gelmek üzere ayaklarından asmalıdır, süt kokusunu duyan yılan hemen sütü içmek üzere dışarıya çıkar.

Halk itikatlarına göre yolda yılana raslamak uğursuzluğa, rüyada yılan görmek düşmana ve düşmanlığa delâlet eder...

Divan edebiyatımızda yılan için yazılmış meşhur şu mısraı hatırlarız ki bununla fırsat düşkünlerinin kötülüğü kışın güneş gören yılanın azgınlığı ile mukayese edilmek istenilmiştir:

Marı sermadideye Rabbim güneş göstermesün

Bu mısra âdeta darbımesel halini almıştır. Divan edebıyatında yılandan kastedilen şey sevğilinin zülfüdür : Yılan Anadolunun bazı yerlerinde aile ismi olarak kullanılır. Gaziayintap muharebelerinde büyük fedakârlıklarda bulunmuş olan meşhur Karayılan oğlunu buna misal olarak gösterebiliriz.

Ispartada Karaağaç mahallesinde oturan bir ailenin ismi de (yılanlar) dır.

Yılandan bugün ticaret, moda, tababet, ve oyun hususunda çok istifade edilmektedir. Hindistandaki yılan hikâyeleri ciltler dolduracak kadar büyük ve dehşet vericidir.

Hindistanda ve Amerikadaki büyük yılanların derilerinden Avrupa moda âlemi iskarpinler yapmakta ve pek pahalı fiatlarla satmaktadırler. Yılan derisi taklidi derilerden yapılmış iskarpinlere karşı hanımların gösterdiği rağbet ayrıca mütalaaya değer. Yılanlarla oynamak ötedenberi malum olan bir oyun şeklidir. Sahnelerde genç artist kadınların koca yılanlarla oynamalarını seyredenlerimiz, görenlerimiz çoktur. Hatta İstanbulda Taksim bahçesinde oynayan Trikopalekispires kumpanyası bile seyircilerine bu yaz yılan oyunları göstermekten geri kalmamıştır. [1]

İktisadî buhran Türkiyede yılan ticaretine yeni bir yol açmıştır. Yılan zehirinin bir çok dertlere, ağrılara ve bilhassa yine yılan sokmasına panzehir oluşu yılan avcılığını bir sanat haline girmiştir. Akşam gazetesinin 17 haziran 933 tarihli ve 5274 numaralı nushasında Hikmet Feridun beyin (İstanbul yılanları Berline giderken) başlığı altında yazdığı kıymetli bir yazıdan aldığım şu parçalar bize yılanlar hakkında hayli malumat verecektir. «Yılan mutahssısı şişman Alman önümüzde, küçük bir salona girdik. Köşedeki kilitli sandıkları bize gösterdiler :

— İşte Berline gidecek uzun mahluklar burada.

Etrafı telli sandıklar meydana çıkınca salonda umumî bir ürperme oldu. Yılanları görmeğe gelen doktorlar, hanımlar, beyler gayrı ihtiyarî uzun birer :

— Amaaan çektiler.

Yılan sandıkları kat kat, en üst katta iri yılanlar vardı. Birbirlerine

[1] Yılanla oynayan bu kumpanya artistlerinden bir kadının resmi Foto-Süreyya da teşhir edilmektedir.

sarılmışlar, vıcık vıcık kayıyorlar. Hepsi de zehirli imişler. Zaten zehirsiz olanları almıyorlar. Bir yılanın zehiri ne kadar şiddetli ve nadide cinsinden olursa o kadar makbul. Zehirsiz yılanlar hiç bir şeye yaramıyor.

Kafes hayatı yılanları sinirli yapmış. Kafes tellerine şöyle elinizle değdiniz mi, fena halde kızıyorlar, başlarını kaldırıp dillerini size doğru uzatıyorlar ve hep birden bağırıyorlar, bğairmaları fısıltı halinde: Pıssssss diye bağırıyorlar ve kafeslerin yanından Pıssssss dan geçilmiyor. Yılan mutahsısına sordum :

— Bunlar ne yerler ?.

Fare ve kurbağa yerler. Bilhassa fındık faresine bayılırlar. İstanbulda en ziyade yılanın bulunduğu yer Beykoz harici imiş, bütün yılanlar orada tutulmuş

Yılancılar :

— Bu yılanların zehirlerinden muhtelif serumlar yapılacaktır: difteri serumu,tetanos serumu ve saire. Tabii en başta yapılacak şey panzehir elde etmekti. Eğer Anadoluda birisini bir engerek sokmuş olsa hastaya yine Anadoluda yaşayan bir engerekten alınmış panzehir aşılanmalıdır. Bunun için memlekette yerli yılanlar yakalayup onların zehirlerini almak lâzımdır.

Bundan başka iklim ve hayvanatı birbirine çok benzediği için buranın yılanlarından alınacak panzehirler İran, Suriye ve sair yerlerde de işe yarıyabilir. Eğer Türkiye yılanları Türkiyeden başka yerlerde de kullanılabilecek ve zehir verecek kadar kuvvetli ise buradan pek fazla mıktarda yılan satın alınacaktır. Berlinde bu yılanların zehirlerinin başka hangi memleketlerde kullanılabileceği tecrübe edilecektir.

Bir yılan avcısile tanıştım.

— Yılan avcılığı epeyce güç bir iştir. Ucu iki çatallı bir sopa alacaksınız. Yılan bir insana katiyen boş yere hücum etmez. Tabiî ok yılanı, engerek müstesna. Öteki yılanlar kendilerini müdafaa için, yahut küçük bir hayvanı yakalayıp yemek için sokarlar. Bunun için elinizdeki çatal sopa ile yılana yaklaşırsınız. Çatalı yılanın ensesinden bastırırsınız. Evvelce hazırladığınız kement şeklindeki iple başından bağlayıp yanınızdaki sandığa atarsınız. Avınız tutulmuştur.

Yılan avcısının evinde zehirsiz iki yılan varmış. Onları beslermiş. Bahsederken âdeta şefkatle .

— Şirin hayvancıklar, diyor, zehirsizdir. Kedi, köpek kuş gibidirler.

Yılan mutahsıslarına göre Türkiyede en güzel ve zehirli yılanlar Urfada bulunmaktadır.

Ötedenberi Türkiyede yılan tutmakla tanınmış insanlar vardır ki bunlara « Yılancı » derler. Hatta bu sanat yüzünden zengin olmuş insanlar bile vardır. Aile lekapları « Yılancı oğulları » diye olan aile-

ler vardır. Bizde yılan tutanlara « şerbetlidir » derler. Şerbetli olanlara yılan zehiri tesir etmez.

Şerbetli olmak için mutlaka eski bir şerbetliden nasip almak, onun sunduğu şerbeti içmek lazımdır. Bu şerbet, şerbetlinin sunduğu tükürük ve salyalardan başka bir şey değildir. Lâkin buna bir çok dualar okunup üflenir. Bu şerbet sunma işinin üç defa tekrar edildiği zamanlar olur. Anlayışımıza göre şerbet işi yılanın zehirine tetrici bir surette alışmadan ibarettir. Şerbetli olanların bundan dolayıdir ki yüzleri hemen hemen sap sarıdır. Vaktile Antakyede şerbetli olduğunu iddia eden bir adam görmüştüm. Koynundan mühtelif boy ve cinste yılanlar çıkarıyor, onlarla şakalaşıyor, boynuna, kollarına dolıyordu. Bunun içindirki her kes kendisinden korkuyor ve kendisi her kese her dileğini yaptırıyordu.

Anadoluda yılanın bir adı da «uzun oğlan» dır. Bahçe ve kırlarda yılan bahsı açıldığı zaman hep :

— Uzun oğlan şöyle geldi, uzun oğlan böyle gitti denir. Bununla yılana bir ehemmiyet ve erkeklik vasfı verilmek ve fenalığından korunmak istenir ve ona : (aman uzun oğlan sana misafir geldik !) diye yalvarırlar. Yılan bu sözleri işitir ve oradakilere artık hiç ilişmez . Bu kanaat hâlâ vardır.

Halk arasında yılana dair atalar sözü, yılana benzetişler eksik değildir: Meselâ « o yalan, bu yalan fili yüttü bir yılan » sözü yılanın büyüklük hususunda filden bile yaman olduğunu ifade eder.

Yılan gibi, yılan yuvası, su içene yılan bile dokunmaz, yılanın ilişmediğine kimse ilişmez, yılan geber, gibi sözlerde soğukluk, melanet yuvası, merhamet ve saire gibi maksatların mecazlarıdır.

(Kuyruk acısı) tabiri yılanın kuyruğuna basılmasından duyduğu sonsuz ıztırabın ifadesidir. Hatta Yozgatta bundan ötörü söylenen şöyle bir atalarsözü de vardır:

Gider diller beresi
Gitmez kuyruk yeresi. (yarası).

Bunun için evlerdeki yılanlara dokunulmaz, çünkü evın hakiki bekçisi ve malcısı yılandır. Ev yılanlarını öldürenlerin ergeç yılancık illetine yakalanacakları itikadı vardır ve söylendiğine göre evlerdeki yılan yavrusunu öldürenlerden ana yılan mutlaka intikamını alır. Yılanların gördüğü iyilik ve fenalıkları unutmadığı kanaatı Yozgat taraflarında halk arasında bir anane halindedir.

Cemil Sena bey efendinin (Hususî tetris usulleri) isimli kitabının 274 inci sahifesinde (insan ile yılan) diye arapçadan tercüme edilmiş veya arap hikâyelerinden olduğunu sandığım bir hikâye vardır. Bu hikâye mevzu itibarile yılanın gördüğü iyiliğe karşı yaptığı kötülüğü anlatır. Hikâyeden bazı parparçaları alalım:

Bir hacı çölde devesile seyahat ederken bir vahaya rastgelmiş. Apdest almek için su aramağa giderken çalıların arasında duman çıkmakta olduğunu görmüş ve kendisinden biraz evvel bir kervan geldiğini anlamış. Her taraftan tutuşmuş olan çalıların orta yerinde bir yılanın kıvranmakta olduğunu görünce zavallı hayvanın haline acımış. Mızrağının ucuna devesinin yem torbasını takarak yılana doğru uzatmış. Yılan torbanın içine girince hacı mızrağını çekmiş ve hayvanı muhakkak bir ölümden kurtarmış. Acaba yılan buna karşı minnettar olmuş mu? Hayır :

— Adam oğlu! Adam oğlu! ben seni şimdi zehirleyüp öldüreceğim demiş.

— Ben seni ölümden kurtardım, bana teşekkür etmelisin.

Yılan : Hayır bizim cinsimiz insanlara düşmandır. Biz nerede ve ne zaman rastgelırsek onu sokup öldürürüz. Haydi çabuk apdestini al seni öldüreceğim .

Yılanla hacı baba arasındaki muhavere uzar ve hakem vazifesini görmek üzere koyun, eşek, elma ağacı gibi hayvan ve eşyaya müracaat etmişler . Hepsi de insanın fenalığı hakkında söylemiş. Nihayel tilkinin yanına gitmişler, tilki hacı babayı ölümden kurtarmak istemiş ve kurnazlıkla yılanın tekrar torbanın içine girmesini temin etmiş ve hacı babaya :

— Adam oğlu, al bir taşta torbanın içindeki yılanı ez. Tekrar çıkarsa işin berbattır demiş .

Şair Homer yılandan bahsederken « bir dağda bir yılana tesadüf eden bir adamın titreyerek geri atıldığını ve yüzünün sap sarı kesildiğini» söyler. Bu masal bize yılan hakkında kötü bir fikir vermektedir. Yılan hakkında söylenen masallar ve hikâyeler belki ciltler dolduracak kadar çoktur. Bunların toplanması halkıyatımız için çok kıymeli olacaktır.

Yılan resimlerinin bulunduğu bir çok Yunan ve Roma sikkelerile yılan resimlerinin bulunduğu posta pulları bize yılanlara verilen ehemmiyetin ne kadar büyük olduğunu gösteren birer vasika halindedirler. Afrikadaki Liberya cumhuriyeti ile Belçika kongusunun posta pullarında bugün bile resimleri vardır. Şimdi artık biraz da yılan sokmasına ve yılana karşı insanlığın eski zamanla şimdi neler, ne gibi tetbirler almış olduğunu yazalım. Bu hususta Ali Rıza Seyfi beyin tercüme etmiş olduğu yılan taşları makalesinden istifade edeceğiz: [1]

Yılan sokmasına şifa ve zehire karşı panzehir olmak hassalarına malik ve «yılan» taşı denilen taş-

[1] Türk yurdu mecmuasının 341 senesi haziran ve temmuz aylarında (1009) numaralarındadır. Yazıların aslı Liverpool üniversitesi profesörlerinden W.R. Hallidet in eski ve yeni halk tetebbuları) isimli eserinden alınmıştır.

lar hakkındaki itikatlar âdeta umumidir.

Pelini tarihi tabiisinde (Kurunu vustada yılan sokmasına karşı en mükemmel çare yara üzerine ölü bir yılanın etini veya yağını koymak veya bir yudum yılan şarabı içmektir) diyor.

Milâdı on ikinci asırda Hildegard nam zat zehirden mütesesir olmamak için insanın elinde zehirli bir yılanın kurutulmuş yüreği olmak lazımgeldiğini söyliyor ve bu tılsımın insanın keder ve kaygusunu dağıtarak yerine neşe getireceğini ilâve ediyor.

Malta adasında yılan rengini, yılan gözlerini, yılan ak çiğerini, yılan dilini andıran taşlar halk arasında yılan sokmasına karşı bir tılsım olarak kabul edilir. Bu taşlar yılan sokmasına tatbik edilir veya suya konularak panzehir olarak içilir.

Serpantin ve Ofit taşları [1] ile şekilleri bizzat yılana benziyen başka taşlar da panzehir gibi kullanılır.

Milâttan sonra dördüncü asırda Ofit taşının hâlis şarap içine konulmasile kati bir panzehir olacağı tavsiye ediliyordu.

Osmanlı tarihlerinde (Tını mahtum-Mühürlü toprak) meşhur (Limini) topranğının da yılan sokmasına karşı iyi geldiği rivayet adilir. Bu toprak orta devirde mühürlü paketlerde satılıyordu.

Sihirbazlık esasatına göre bir yılan resmi veya mücessem şekli asıl yılanın hasıl ettiği faideleri verir. Hazreti Musanın çölde yapmış olduğu pirinç yılan bu nevidendir. Beniisrailden birini çölde yılan ısıracak olursa bu adam pirinç yılana bakmakla şifa bulurdu.

Yılancık hastalığı için şimdiki zamanda bile böyle madenî (hususile tunç veya pirinç) yılanlar kullanıldığı görülmektedir. Yılancık illetini tedavi eden adamların İstanbulda da bulunduğu söylenilmektedir. Bu gibi adamlara (yılancıkçı) denilmektedir.

Bu itibarla İstanbulda Sultanahmet meydanındaki tunçtan yılan abidesinin bulunuşu bilhassa şayanı dikkattir. Avrupada meşhur olarak başlıca iki nevi sihirli yılan taşları vardır. Hakikî yılan taşına malik olanlar bahtiyar sayılırlar ve bunlar bütün teşebbüslerinde, dualarda mahkeme huzurlarında muvaffak olurlar. Hükümdarlar yanında iltifata mazhar olurlar.

İngilterenin Gal eyaletinde yılan taşları göz ağrısına faydalı addolunur. Bunlardan başka yılanlarda bir de elmas olduğu kanaati hayli zaman zihinleri yormuştur ve bu elmasların bir çok sihrî hassaları bulunduğu zannedilmiştir.

Malezyalılerin kanaatına göre müthiş kobra yılanının tepesinde parlak bir elmas olup geceleyin parlar. Diğer yılanlar da ağızlarında

[1] Yunancada Ofit yılan şeklinde veya yılana muşabih demektir. İlim lisanında da yılanlara Ophidia denilmektedir.

birer elmas taşırlar ve bunu birbirlerinden almak için döğüşürler. Bu elmas veya cevahir efsanesi bir çok masalların kaynağı olmuştur.

Yılan tedavisi için horozlardan çıkıp fasulye hacminde olan billurî Bezoard yani panzehir taşı nevinden bir taşın eski yunan mitolojisinde (Kroton) Miloya sırtı yere gelmez pehlivanlık kudreti verdiği rivayet olunur ve bu rivayet Pelini tarafından nakledilerek orta devre geçmiş ve o devirde buna inanılmıştır.

Bugün tababette kullanılan Bezoard panzehiri başlıca geviş getiren hayvanlardan elde edilmektedir.

Bugün ise yılan sokmasına karşı Anadoluda halk yılancılara başvurmakta ve onların şerbetlerinden içip iyi olmak ümidi görmektedir. Bu suretle iyi olanlardan bahs edildiğini işittimsede görmedim. Tababet âlemi yılan sokmasına karşı panzehirler, serumlar bulmuştur. Yarayı emmek, yılanın soktuğu yeri bıçakla oymak, kızgın demirle dağlamak ve zehirin kana karışmamasını temin için sokulan yeri boğmak başlıca yapılan tedbirlerdendir.

Bundan başka yarayı javel suyunu havi olan veya permanganat dö potasyomlu bir su ile veya yüzde bir nisbetinde Asit kromiki havi su ile yıkamak lâzımdır.

* *

İki senedenberi yaptığım tetkikler neticesinde meydana gelen bu yazı şüphesiz ki yılanlar hakkında tam bir tetkik olmak iddiasında değildir. Ancak bu bir adımdır. Değerli okuyucularımız bizi bu hususta aydınlatırlarsa ellerinde bulunan vesikaları veya duydukları şeyleri bize göndermek lütfunda bulunurlarsa Halk Bilgimize çok büyük bir iyilikte bulunmuş olacaklardır.

Hayvan Halk Bilgimiz hakkında elimden geldiği kadar uğraşmağı çok mühim bir vazife biliyorum.

Baykuş, kartal, tilki gibi hayvan mevzuları da hiç şükhesiz geniş mevzulardır. Lâkin yılanların tarihte ve beşeriyette oynadıkları rol hepsinden daha korkunçtur.

Hikmet Turhan

ATA SÖZLERİ

Baş tarafı geçen sayıda

İyi iş altı ayda çıkar.

İyi olacak hastanın hekim ayağına gelir.

İyi olursa kendinden, kötü olursa bizden bilinir.

İyi söyliyen iyi işitir, kötü söyliyen kötü.

İyi yalan bu yalan, deveyi yuttu bir yılan.

İyinin ağzından iyi çıkar, kötünün ağzından kötü.

İyilik gariptir sahibini kimse bilmez.

İyilik et denize at, balık bilmezse hâlık bilir.

İyilik et komşuna, iyilik gelsin başına.

İyilik (geçinme) iki baştan olur.

İyilik zayi olmaz.

İyiliğe iyilik her kişinin kârı, kemliğe iyilik er kişinin kârı.

İyiliğe iyilik olsaydı kara öküze bıçak olmazdı.

İzan dedikçe uzaniyor.

Islanmış yağmurdan korkmaz.

Irzını ırzsızdan satın al.

Kabahat ölende mi, öldürende-mi?

Kabahat samur kürk olsa kimse üzerine almaz.

Kabahatin büyüğü küçüğün.

Kaba saba söyler bir adam.

Kabul olunmayacak duaya âmin denmez.

Kaçmaktan kovalamağa meydan yok.

Kaçanın anası ağlamamış.

Kaderde varsa görülür. (olur)

Kadı kızında bile kusur olur.

Kâfur gibi beyaz.

Kahve döğücünün hınk deyicisi.

Kâhya kadın gibi her işe karışır.

Kalabalıkta eşeğin kuyruğunu kesme kimi uzun der kimi kısa.

Kalafatçı köpeğine dönmüş.

Kalbur üstüne gelen.

Kalburla su taşınmaz.

Kılık kıyafetle adam adam olmaz.

Kılığına kıyafetine bakan adam sanır.

Kılığından kıyafetinden utanmaz.

Kalpten kalbe yol vardır.

Kale içinden fetholunur.

Kalem kılıçtan keskindir.

Kaleminden kan damlar.

Kan alacak damarı bilir.

Kan gövdeyi götürdü.

Kan ilik kurutur.

Kan kustuktan sonra altın liğeni neyleyim.

Kanı katli helal.

Kanı kanla yıkamazlar kanı su ile yıkarlar.

Kana susamışcasına saldırır.

Kanlım olsun da kardeşim olsun.

Kanatsız kuş uçmaz.

Kanbersiz düğün olmaz.

Kapı kapı dolaşır.

Kapıdan kovsak bacadan düşer.

Kapmasile kaçması bir oldu.

Kapan kapana bir yağmadır gidiyor.

Kara batak gibi batar çıkar.

Kara çalı gibi araya girer.

Kara gün dostu az olur.

Kara kulak suyundan hafif.

Kara yanına varma kara bulaşır,

Karamanın koyunu sonra çıkar oyunu.

Karanlık evin kül kedisi.

Karanlığa göz kırptığını kim bilir.

Karanlıkta kim kime.

Karanlığa tabanca sıkar.

Kar gibi ak süt gibi pâk

Karda gezer izini delli etmez.

Kardeş kardeşin ne öldüğünü ister ne unduğunu.

M. H.

yiyeceğimiz, başımızda evimiz, akarı yok, kokarı yok, bundan sonra kadın kadıncık otur, kocanın kıymetini bil; gördün, beğendin,aldın, şimdi niçin şikâyet ediyorsun, akarı yok kokarı yok, pek âlâ işe yarıyor.

Akmazsa damlamak — Az varidat, cüz'î kazanç getirmek: *Elimizde bulunmuş, akmazsa da damlar ya, sen ona bak; daha iyisini istiyorsun ama elimizdeki para ancak bunu almağa müsait, ne yapalım az kira getirecek, hiç yoktan iyi ya, akmazsa da damlar.*

Akıntıya kürek çekmek — Boşuna çalışmak, mesaiden istifade edememek: *Sabahtan akşama kadar uğraştın, yoruldun lâkin akıntıya kürek çekiyorsun, hiç temelsiz duvar olur mu, yapdığın yine yıkılacak; para getirecek işlere bak, burada akıntıya kürek çekmekte mana var mı?*

Akoz — Susmak, söylememek: *Yabancıların yanında akoz etme; akoz etmenin şimdi sırası mı?*

Allahlık — Hâmisiz, bakımsız, kendi halinde: *Dokunmayalım o zavallıya, Allahlığın biri; Allahlığın gönlünü yapalım.*

Allak bullak — Karma karışık, alt üst olmuş bir halde: *Geçen hıdırellez günü rüzgâr, fırtına derken bir de şiddetli yağmur geldi, ortalık allak bullak oldu.*

Alabildiğine gitmek — Önüne ardına bakmadan yürümek, koşmak, etrafını görmemek: *Birader alabildiğine gidiyorsun, acelen ne, vakit var, biraz etrafımıza bakalım; seninki alabildiğine gidiyor, dur diyorum dinlemiyor, kendisinden ayrılmaktan başka çare kalmadı.*

Alaya almak — İstihza ve istihfaf etmek: *Kına gecesine kitapları koltuğunda gelince Ragıbı bir alaya aldılar ki görmeliydin; üstünü başını biraz düzelt, adamı sonra alaya alırlar.*

Alçaktan almak — Uysal davranmak, mülayim görünmek, hiddet ve şiddet göstermemek: *Şiddet para etmeyeceğini anlar anlamaz alçaktan almağa mecbur oldum; dur beyim biraz alçaktal al, burada gürültü pek sökmez; yüksekten atıp tutmanın fayda vermediğini anlarsan sen de daima alçaktan almağa razı olursun.*

Alçaktan görüşmek — Yavaş sesle, hafif hafif, iddiasız konuşmak: *Kuru gürültüye kimse papuç bırakmaz, iyisimi şurada can*

ciğer ahbabız, alçaktan görüşüp anlaşalım; bağıracak, çağıracak zamanımız yok, alçaktan görüşüp meseleyi halledersek pek güzel olur.

Alesta — Şimdi, hazır, müheyya: *Demindenberi alesta bekliyorum, o halâ gelecek.*

Alı alına moru moruna — Yorgun, telâşlı, terli: *Ne oldu alı alına moru moruna koşup geldin; kendini o kadar yoracak ne var, alı alına moru moruna, âdeta nefes alamıyorsun.*

Alıp verememek — Nisbet ve iddia etmek, uzlaşmamak, anlaşmamak: *Galiba anlaşamayacağız, bizimle bir türlü alıp veremiyor; aramızda bir alıp verecek yok, bu ihtilâfı nereden çıkardın?*

Ali paşa vergisi — Geri alınan şey, istirdat olunan hediye: *Verdiğine pişman mı oldun, Ali paşa vergisi mi bu?* Bu tabirin menşei hakkında şu hikâyeyi nakl ederler:

Vaktile Ali paşa namında bir vezir varmış. Her akşam konağında içer, cariyelerini de karşısında oynatırmış. Bu sırada cariyelerin her birine birşey verir, gönüllerini alırmış. Hele meclisin sonuna doğru serhoşlukla hediyeler büsbütün ağırlaşır, kimi cariye zümrüt bir yüzüğe, kimisi ipekli şala nail olurmuş. Fakat ertesi sabah paşa sızdığı yerden kalkınca akşam cariyelere verdiği hediyeleri hatırlar, bunun kıymetçe pek yüksek şeyler olduğunu düşünür, hepsini huzuruna çağırarak verdiklerini istirdat edermiş. Artık konakta bu bir âdet hükmüne girmiş ve içki akşamlarını takip eden sabahlarda cariyeler aldıkları hediyeleri geri vermeğe mecbur edilmiş. Aldıkları hediyelerin kendilerinde bırakılmadığını gören cariyeler işret sofrasının başında paşadan birşey aldıkları zaman «Ali paşa vergisi» demeği itiyat edinmişler. Bu tabir de tedricen yayılarak muvakkat hediyeler için alem olmuş.

Alın teri — Emek, gayret, kazanç: *Babamdan anamdan miras yemedim, nem varsa hepsini alın terile kazandım; alın terile kazanılan para bereketlidir.*

Alnı açık — Ayıpsız, kusursuz, lekesiz: *Çok şükür alnım açık, yüzüm pâk, kimseden çekinecek yerim yok; alnı açık gezmedikten sonra yaşamamak yaşamaktan evlâdır.*

Alın karışlamak — Meydan okumak, tehditte bulunmak, tefevvuk iddia etmek: *Oğluma söz söyleyeceklerin alnını karışlarım; benden fazla bu işin eri varsa çıksın meydana, benim iktidarımı inkâr edenin alnını karışlarım.*

Alnımın kara yazısı — Mukadder, kısmet, tâli tesadüf, bahıtsızlık: *Ya-*

pacak bir şey yok, alnımın kara yazısı böyle imiş; dünyada birgün olsun gülmedim, bari ağlamasaydım, o da olmadı, ne yapalım alnımın kara yazısı bu imiş deyip geçmekten başka çare yok.

Alıp yürümek — Dinlememek, beklememek, ilerlemek, tarakkî ve tefevvuk etmek: *Selâm sabah yok mu, Allah versin, artık alıp yürüdün; saygısızlığın lüzumu var mı, acelen ne, hemen alıp yürüyorsun; alıp yürümekten ne çıkar sen beni dinlemezsen, ben de seni dinlemem.*

Al külâh ver külâh — Alt alta üst üste, karma karışık, birbirine sarılmış, dolaşmış bir halde: *Dün gece oturduk, güzel güzel konuşurken birdenbire sertlenmeğe başladı, tabiî mübahase de eski cereyanını kaybetti, al külâh ver külâh derken iş azıştı; olan oldu; al külâh ver külâh birbirinizle uğraştınız, biraz durun bakalım, meseleyi biz de anlayalım.*

Altta kalmak — Ezilmek, mağlup olmak, zarar görmek: *Altta kalanın canı çıksın; altta kalacak göz var mı bende; sen söyleyeceksinde ben altta mı kalacağımı zannediyorsun?*

Alt alta üst üste — Kavga, gürültü, döğüş: *Gelin kaynana hergün alt alta üst üste, ev değil, çingene mahallesi; küçük bir söz için alt alta üst üste gelmek doğru mu; bu tarzda münakaşadan vaz geçin, alt alta üst üste gelecegsiniz.*

Altı kaval üstü şişhane — Uygunsuz, yakışıksız, münasebetsiz: *Gidip on liraya şapka alacak adam mısın, ayağında ayakkabı yok, başında on liralık şapka, işte buna altı kaval üstü şişhane derler.*

Altın bilezik — Sanat, iş, maharet, iktidar: *Üzülmek düşerse sana düşer, benim altın bileziğim var, nasıl olsa ekmeğimi çıkarırım; babanın zenginliği para etmez, kolunda altın bilezik olmalı.*

Altından girip üstünden çıkmak — Tamamen sarfetmek, hiç bir şey bırakmamak, heder etmek, karıştırmak: *Koca evi sattılar, ellerine geçen para ile başlarını sokacak bir kulübe alsaydılar ne iyi idi fakat ellerindekinin altından girip üstünden çıktılar, bu gün de sokak ortasında sürünüyorlar; kitapları tanzim edip bıraktım, sen gelmiş altından girip üstünden çıkmışsın, bari aradığımı bulabilseydin.*

Al takke ver külâh — Bak: Al külâh ver külah.

Alt tarafı çıkmaz sokak — Asılsız söz, faydasız iş: *Şöyle olmuş böyle gitmiş, iyi ama alt tarafı çıkmaz sokak; koşdun didiştin, çalıştın, doğru, yalnız elde ettiğin neticeyi anlayalım, kazan-*

dığın birşey var mı, alt tarafı çıkmaz sokak değil mi, bırak öyle ise.

Amanı tüketmek — Teslim olmak, mukavemetten vaz geçmek, kudretsiz kalmak, bitap düşmek: *Yapacağımı şaşırdım, bu ne tazyık, amanımı tüketti; durmaz, oturmaz, nefes aldırmaz, nasıl çocuk anlıyamadım ki, hergün amanımı tüketiyor.*

Ampes — Esrar: *Anam babam ampes, bir nefes çektin mi cana can katıyor.*

Ana baba günü — Kalabalık, kimse kimsenin farkında olmıyacak derecede izdiham: *Şapkasını düşüren mi istersin, bastonunu çaldıran mı, çocuğunu kaybeden mi, ana baba günü gibi kalabalık, karışık; cumaları Boğaziçi ana baba gününü andırıyor, nafile zevketmek değil, bir kenara oturup dinlenmek bile kabil değil.*

Anafor — Bedavadan gelen, emek ve zahmet çekılmeden elde edilen: *Çok talili adamsın, boyuna anafora konuyorsun; biz senin gibi anafordan yiyip içmiyoruz, onun için yarını düşünmeğe mecburuz; gelsin anafor, gelsin anafor, dünyada işin iş uma bakalım ahrette ne yapacaksın.*

Anaforlamak — Birşeyi parasız ele geçirmek, bedava almak: *İşin gücün öteberi anaforlamak; Yusuf güzel bir cigara ağızlığı anaforlamış; herkes gibi biz de şu anaforlamak denen şeyi öğrensek ne iyi olurdu.*

Anca beraber kanca beraber — Daima birlikte, ayrılmıyarak, vekdiğerini bırakmıyarak: *Gezmeğe gidersek anca beraber kanca beraber; ayrılmak yok, ne yaparsak yapalım, anca beraber kanca beraber.*

Anan yahşi baban yahşi — Sen bilirsin, sana kalmış, iyisin, hoşsun, sen yaparsın: *Müdüre gittik, yalvardık, yakardık, fakat arkasını bıraksak iş duracak, başka birgün tekrar müracaat ettik, işte artık anan yahşi baban yahşi, adamcağızın gönlünü yapdık, nihayet kâğıdı imzaladı; daima dik kafalılık olmaz, biraz da anan yahşi baban yahşi deyip işi yürütmeğe bakmalı.*

Anasını ağlatmak — Iztırap vermek, meşakkat çektirmek, eziyete sokmak, yormak: *Suiistimal yapayım deme adamın anasını ağlatırlar; hergün söyledim yine söylüyorum, şu kayıtsızlıktan vaz geç bu yüzden birgün anan ağlıyacak.*

Anasının çocuğu — Tıpkı annesi gibi, annesine benzer, annesinden ayrı değil: *Hoş geldin anasının çocuğu, bu vakte kadar neredeydin?*

Anasının ak sütü gibi helal — Meşru, haklı, pek yerinde: *Cemal kardeşinin defterini almış, onun için oğlanı hırpalıyor, dayana-*

madım, dokunmayın çocuğa dedim, yabancının malını almamış ya, anasının ak sütü gibi helal olsun; şikâyet etme, tabakta zaten bir parça reçel kalmıştı, çocuk yemiş, yarsın anasının ak sütü gibi helâl olsun, bunda darılacak şey var mı?

Anasının körpe kuzusu — Küçük, çocuk, tecrübesiz: *Gel anasının körpe kuzusu biraz seveyim; maşallah anasının körpe kuzusu, çok şükür yürümeğe başladı.*

Analar kusuru — Analık vazifesini yapamıyan, analık nedir bilmiyen, çocuğuna hor bakan, çocuğunu hırpalıyan: *Beş yaşındaki çocuk yalnız sokakta bırakılır mı, kabahat annesinde, zaten o kadına ana denmezya, analar kusuru.*

Ançiz — Ayrılmak, uzaklaşmak, başka yere gitmek : *Aklına ançizlemek geldise o başka.*

Andavallı — Apdal, akılsız, saf: *İş danıştığın adam andavallının biri, onun aklile yola çıkılır mı; andavallı bu gün boyuna pot kırıp du- ruyor.*

Angut — Hödük, anlamaz: *İnsan demeğe dokuz şahit lâzım, okadar angut ki; ismini ağza almak fazla angutluğu yüzünden akıyor.*

Anladın mı kazın ayağını — Hakikate erdin mi, doğruyu anladın mı, aklın başına geldi mi: *Tecrübe olunacak şey değil, yapma dedik sana şimdi anladın mı kazın ayağını; bin nasihatten bir musibet iyidir, başına gelecek varmış, kazın ayağını şimdi anladın ya, şu halde söyliyecek söz kalmadı.*

Antin — Uygunsuz kadın, alüfte: *Paran varsa antine git, antinlerle bu kadar çok düşüp kalkma; başına bir kaza gelmesini istiyorsan antinlerden ayrılma.*

Antika (lık) — Garabet, münasebetsizlik: *Ne dedin antika, suratına bir inersem Allah yarattı demem; işine gelirse orada bir antikalık et; aramızda bir antika çıkarsa o başka.*

Anı vahitte — Hemen, şimdi, müstacelen, bir anda : *Önümde yavaş yavaş gidiyordu, anı vahidde koyboldu.* Yalnız kadınlar tarafından kullanılan bu tabir tedricen unutulmaktadır.

Anzarot — Rakı: *Akşam oldu mu, anzarotu çekmeli, dünyanın zevki böyle çıkar; doğrusu anzarotsuz duramam vakti kerahat geldi mi hemen demlenmeğe oturmalı; eğlenceye çağırdılar, ben de anzarot var sandım, halbuki herifler ağızlarının tadını bilmiyorlarmış.*

Apiko — Şıklık, zarafet: *O bugün apikoluğun üstünde, mutlaka yine bir anafora kondun; salıver gezsin, apikodan ne beklenir.*

Ara bulmak — Barıştırmak, uzlaştırmak, anlaşmağı temin etmek, ta-

vassut: *Karı koca iki aydır dargındılar, nihayet bizimki aralarını bulmuş; haydi ben aramızı bulayım da çekişmeyin.*

Araya gitmek — Telef, heder olmak, ziyaa uğramak, israf edilmek: *Burnunu her şeye sokmak iyi değildir, insanın böyle araya gideceği zaman da olur.*

Araya girmek — Bak: Ara bulmak.

Araya koymak — Uzlaşmak çaresi aramak, tavsit etmek: *Kavgadan gürültüden evin içinde bir dakika rahat yok, baktılar ki olmıyacak, gelin anasının evine gitti, üç aydır ayrı yaşıyorlardı, şimdi birisini araya koymuşlar, yine birleşmek istiyorlarmış.*

Arada kalmak — Çaresizlik, ıztırar, şaşkınlık: *iki taraf ta inat edip duruyor, ona söylersin anlamaz, buna söylersin kanmaz, ne yapmalı bilmem, ben de arada kaldım.*

Aradan çıkmak — Çekilmek, alâkayı kesmek, münasebette bulunmamak: *Çalıştım, çabaladım bir türlü anlaşmalarına imkân yok, aradan çıktım, ne yaparlarsa yapsınlar; çocuk değiller ya. ne uğraşıp duruyorsun, aradan çık da hangi taş katı ise başlarını ona vursunlar.*

Arası açılmak — Bozuşmak, darılmak, kırılmak: *Ne olmuş bilmem, galiba araları açık; Remzi ile Turhanın araları öyle açılmış ki birbirlerini görünce başlarını çevirip geçiyorlar.*

Arada dönen bir hatır — Hukuk ve hatıra riayetsizliği intaç edecek bir vaziyette «hatır sayıyorum, hatır yapıyorum» makamında: *Hizmetçi gibi ne derlerse yaparım, ne isterlerse peki derim, fakat ben eğildikçe onlar başıma çıkıyorlar, arada dönen bir hatır, bundan fazlasına tahammül edilir mi?*

Arası soğumak — Münasebeti iyi olmamak, anlaşamamak, vakit geçmek, fırsat kaçırmak: *Kırk yıllık münasebetten sonra araları soğudu; biri ötekini öteki berikini dinlemiyor, anlaşılıyor ki araları soğuk; iş zamanında yapılırsa yapılır, arası soğuyunca tadı kalmaz.*

Aradan kara kedi geçmek — İhtilâf, nifak, iğbirar: *Yahu birbirinizle niye konuşmuyorsunuz, aramızdan kara kedi mi geçti; dur aramıza kara kedi gibi girme, bir kere biz konuşalım; şaka yapıyorsunuz zannediyordum ama sahiden sizin aranızdan kara kedi geçmiş.*

Araklamak — Her hangi bir şeyi sahibi görmeden almak, kimseye sezdirmeden aşırmak: *Düşünme, fırsat buldun mu arakla geç, dikkat et, tezgâhtan birşey araklamasınlar; çırak dalgın ama ustası dört gözle bize bakıyor, araklamak kolay mı?*

Arakçı — Aşırıcı: *Aldığını ver, gözlerini patlatırım, ben senin ne arakçı olduğunu bilmez değilim; gözünü açmıyan yok şimdi, arakçılık zorlaştı.*

Ardı yufka — Giyimsiz, muhafazasız, hâmisiz, arkası yok, sonu gelmez, nihayeti boş: *Kime müracaat etsem ehemmiyet vermiyor, çünkü ardımız yufka; lakırdıyı bırak yemeğini ye, ardı yufka pilâvı.*

Arıkovanı gibi — Kalabalık, işlek, gürültülü : *Yerli mallar pazarı hergün arı kovanı gibi işliyor; mektepler arıkovanı gibi, yer yok, okuyacak yaşa gelmiş çocuklar hep açıkta kalıyor.*

Arap oynamak — Tesadüfün yardımı, baht açıklığı: *Bu sefer tayyare piyangosundan elli lira çıktı, ne ise bizim arap oynadı; arap oynamadıktan sonra neyleyim, ne kadar çalışsam fayda vermez.*

Arap saçı — Karma karışık, karışık iş: *Kurcalaya kurcalaya nihayet işi arap saçına döndürdük; oraya borç, buraya borç, öteden alacaklı, bu hesapları nasıl temizliyecek anlaşılmaz, zaten hesap değil arap saçı, içinden çıkabilirsen çık.*

Arkada gezmek — Talip olmak, takip etmek, ibram ve ısrarda bulunmak: *Genç adam, paralı adam, fakat ahlakı mazbut değilmiş, onun için babası kızı bir kere vermem dedi, yalnız adam arkamızda geziyor, bir türlü arzusundan vaz geçmiyor; tekaüt olduktan sonra geçineceğim diye onun arkasında gezer, bunun arkasında gezer, ihtiyarcık bir türlü rahat yüzü görmiyecek.*

Arkası yere gelmez — Kavi, esaslı, mukavim, himaye altında: *Madem ki mahkemede dayısı var, mümkün değil, arkası yere gelmez; para tutanın dünyada arkası yere gelmez.*

Armut (**ağa**) — Bak: Ahlat ağa.

Ad çıkmak — Tanınmak, şöhret bulmak, ismini kirletmek: *İnsanın adı çıkmaktansa canı çıkmak hayırlıdır; adı çıkmış dokuza inmez sekize. (Atalar sözü)*

Artık kokuttu — Usanç getirmek, bıktırmak, taciz etmek: *Hergün bir türlü müracaat eder, bir türlü rahat bırakmaz, artık kokuttu doğrusu; nedir bu, istediği bir değil ki yapalım, artık kokuttu canım, evde yok deyin.*

Arpacı kumrusu gibi düşünmek — Dalgınlık, tefekkür, zihin meşgalesi: *Paralar suyunu çekince arpacı kumrusu gibi düşünmekten kendimi alamıyorum; gezdik, tozduk, bu yüzden işimiz bozuldu, sıra arpacı kumrusu gibi düşünmeğe geldi.*

Asayı dikmek — Beklemek, istemek, ısrar etmek: *Yedi senedir alaca-*

ğımı vermedi, bundan sonra ben de asayı dikeceğim; yarın gel, öbürgün git, altı aydır evrakımı tutuyorlar, olacaksa olsun, olmıyacaksa olmayacak desinler, ne olursa olsun asayı dikip işi bir neticeye bağlıyacağım.

Aslı yok astarı yok — Manasız, yalan, uydurma: *Havadis mi bu, böyle şeye inanılır mı, belli ki aslı yok astarı yok.*

Aslı yok faslı yok — Bak: Aslı yok astarı yok.

Aslı yok nesli yok — Bak: Aslı yok faslı yok.

Aslı nesli belirsiz — Soysuz, soyu meçhul, asaletten mahrum: *Ortak olacak kimse bulamadın da o soysuzla mı işe giriştin, aslı nesli belirsizden hayır gelmez oğlum, aslı nesli belirsiz ama belki herkesten iyi çıkar.*

Astar etmek — Sevgili ile buluşmak, birleşmek, vuslat: *Murada ermem yakınlaştı, bir kaç gün sonra bizimkile astar edeceğiz.*

Astarı yüzünden bahalı — Zararlı, zararı faydasından çok: *Kâr edelim derken astarı yüzünden bahalı geldi, pazardan alınan eşyayı ucuz zannediyoruz, lâkin bazan da astarı yüzünden bahalı oluyor.*

Asmak — Borcunu ödememek: *Bakkallık kârlı zannedilir, pek kârsız bir meslek de denemez, neyleyim ki öteki gelir birşey alıp asar, beriki birşey alıp asar, sonra işin yoksa koş arkalarından; asmak fena şey diyoruz, ancak insan ister istemez bazan asmağa mecbur oluyor.*

Asıntı — Ödenmiyen borç: *Seksen doksan kuruş asıntısı var, dükkânın önünden geçemiyor; mademki utanıyorsun be adam, niçin asıntı bırakırsın?*

Asılmak — Sırnaşmak, ısrar etmek: *Parum yok dedikçe asıldı, lirayı almadan gitmedi; her zaman asılmak doğru değildir.*

Aş deliye kalmak — Akıllılar arasında ihtilâf çıkmak, akıllıların aciz göstermesi: *Bereket versin aş deliye kalmadan uzlaştılar; ikiniz de uslu akıllı adamlarsınız, bırakın birbirinizle uğraşmağı, siz burada didişirken ötede aş deliye kalıyor.*

Aşağılamak — Ehemmiyet vermemek, kıymetsiz görmek, istihfaf, tahkir: *Kendi birşeymiş gibi önüne geleni aşağılıyor; alacağın malı evvela aşağıla, beğenmemiş görün, bu suretle pazarlık yarı yarıya kolaylaşmış olur.*

Aşağı oturmak — Tevazu, mahviyet, feragat: *Başa geçirilenlerin hepsi aşağı oturmağı bilenlerdir; aşağı oturmak itibardan düşmek değildir.*

Aşık atmak — Müsabaka, rekabet, tefevvkuk gayreti: *Tarihi yutmuş olanla sen aşık atabilir misin; zenginle aşık atılmaz; başkası ne yaparsa yapsın, benim kimse ile aşık atmağa niyetim yok.*

Aşığı bey oturmak — Muvaffak olmak, kazanmak, yükselmek: *Neye teşebbüs etse aşığı bey oturuyor; umumî harp çıktı birçok zügürtlerin aşığı bey oturdu, gözün görmüyor mu, aşığı bey oturanlar kimler baksana.*

Atak — Kendini alâkadar etmiyen işe karışan, birdenbire hiddetlenip ortaya çıkan: *Güme gitmek istemezsen ataklıktan vaz geç; yüz defa tekrar ettim, ataklık yüzünden ceza göreceksin dedim, dediğim işte çıktı.*

At başı beraber — Müsavi, bir hizada, bir seviyede: *İki kardeş hiç biri birinden geri kalmak istemiyorlar, büyüğü bir elbise yaptırdı mı, öteki de istiyor, küçük bir yere gitti mi, büyük de hemen oraya koşuyor, hasılı mutlaka at başı beraber gidecekler, gidecekler ama babalarının o kadar vakti yok ki.*

At kafalı — Akılsız, anlayışsız: *Üç saattir söz söyliyorum, hâlâ meramımı anlatamadım, bu ne at kafalılık; mektep dedin okuttuk, sermaye dedin verdik, çırak dedin bulduk, şimdi gözünü açmak sana düşüyor, at kafalılığın lüzumu yok, dört elle işe sarılıp çalışmalı.*

Atlar anası — İri, kaba, cüsseli: *Nerden de bulmuş o atlar anası kızı; sevilecek, hoşa gidecek delikanlı olsa bari, otlar anası gibi iri mi iri, kaba mı kaba.*

Atı eşkin kılıcı keskin — Galip, muzaffer, muvaffak: *Talili adamın daima atı eşkin kılıcı keskin olur; seksen kişinin içinde müsabakayı yalnız o kazandı, atı eşkin kılıcı keskin ona denmezse kime denir.*

Ata et ite ot yedirmek — Yerinde iş yapmamak, münasebetsiz hareket-te bulunmak, işi ehline vermemek: *Bizde zaten ata et, ite ot yedirmek âdettir; adliye memuru maliye mütehassısı olur mu, ata et ite ot yedirmek dediğin şey işte budur; şaşıp kaldım, altımızda yatağımız yok, elimize biraz para geçince gümüş çatal takımı alıyoruz, biz böyleyiz işte ata et ite ot yedirmekle meşgulüz.*

Atmasyon — Asılsız, manasız, uydurma, yalan: *Rıza her zamanki atmasyonlarına başladı; atmasyon burada sökmez oğlum gel şunun doğrusunu söyle.*

Ateş almak — Hiddet etmek, telâşa düşmek: *Fehminin sınıfta kal-*

dığını anlayınca annesi aldı ateşi oğlanı bir güzel ısladı; tabii babası gelince bir de o ateş olacak, zavallı çocuğun bir halini tasavvur et; fakat olan olduktan sonra ateş almaktan faydasız ne olur.

Ateş basmak — Sıkılmak, hararetlenmek, ıztırap duymak, mahçup olmak: *Tayyarenin düştüğünü işitir işitmez üstüme bir ateş bastı ki; yangın var dedikleri zaman içimi bir ateş bastı, korktum, sonra mesele anlaşıldı; sen bom bom attıkça beni ateş bastı, yerimde oturamıyacak hale geldim.*

Ateş püskürmek — Gazaba gelmek, fazla hiddetlenmek, tehevvür, galeyan: *Tavlada yendim diye birdenbire hiddetlendi, ateş püskürmeğe başladı; zevk edelim diye bu kadar masraf edip şuraya geldik, ufacık birşey bahane edip ateş püskürdü.*

Ateş saçağı sarmak — İş müşkülleşmek, müşkülata uğramak, zorluk çekmek: *Dünya bu, her şeyi düşünmeli, daima ihtiyatlı davranmalı, ateş saçağı sardıktan sonra fayda etmez.*

Ateş bahasına — Gayet bahalı, fahiş fiatlı, pek yüksek kıymette: *Avrupa malı bir gömlek almak istedim, baktım ki ateş bahasına vaz geçtim; ortalıkta ucuz ne var, ne alırsan al, hepsi ateş bahasına.*

Ateşe düşmek — Telâş etmek, heyecanlanmak, müşkülata uğramak, tehlikeye girmek: *Vapuru kaçıracağız diye demindenberi söyliyorum, aklın şimdi başına geldi, ateşe düştün.*

Atıp savurmak — Öğünmek, mübalağa etmek, yalan söylemek: *Dürüstçe konuşmak sana nasip olmıyacak mı, atıp savurmakla vakit geçiriyorsun; sade atıp savur, elinden iş gelmedikten sonra neye yarar.*

Atik — Çevik, gözü açık, süratli: *Şu tembelliği bırak bir parça atik ol, herkes gözünü dört açmış; kuvvetli, atik adam, hepimizden ileri gitti, bahsi kazandı.*

Attığı taş yerine varmak — Kazanmak, muvaffak olmak, galebe etmek, merama nailiyet, hedefe vusul: *Boş yere çalışmaktan ne kâr gelir, marifet attığı taşı yerine vardırmaktır; sükûnetle oturur, lâkin attığı taşı yerine vardırmakta pek maharetlidir.*

Aval — Bak: Angut.

Avanta — İş, varidat, kolay kazanç, bedava geçinmek: *Avantası olmasa bu kadar alâkadar olur mu; avantasız iş yürümez; gül gibi geçinip gidiyor, her halde az çok bir avantası olacak.*

Avcı zağarı — Şunun bunun ardında dolaşan, mutabasbıs, dalkavuk:

Sermet avcı zağarı gibi efendisinin arkasından ayrılmıyor; hesaba katma onu, avcı zağarı heriften hayır mı gelir?

Avucunu yalamak — Ele geçirememek, mahrum kalmak, kazanamamak, beyhude ummak: *Aç gözünü seni atlatırlar dedim, dinlemedin, şimdi böyle avucunu yala dur; sana düşen avucunu yalamak; kardeşim yesin içsin ben avucumu mu yalayım?*

Avuç içinde — Emre amade, müheyya, muntazır: *Çocukluk etme, o avuç içinde diyorsun ama, bir kere de amcanın fikirlerini öğren; mutlaka ele geçiririz, onu avuç içinde bil; ehemmiyet verdiğin şeye bak, bir haber yollasam derhal galir, saffet avucumuzun içinde demektir.*

Avurt şişirmek — Kibırlenmek, gururlanmak, büyük ve yüksek görünmek istemek: *Ha anlaşıldı, yine birşey var, avurt şişirip duruyorsun; bana karşı da avurt şişirmek niyetinde isen vaz geç, ben senin ne mal olduğunu bilmez değilim.*

Avurt zavurt etmek — Kabarmak, hiddetlenmek, asabileşmek, şiddet göstermek: *Doğru dürüst konuşmak istiyorsan avurtu zavurtu bırak; aramızın açılmasını istemiyorsan avurt zavurt edip durma; nedir bu avurt zavurt, dünyayı sana mı verdiler zannettin.*

Ayak altı — Herkesin gezip dolaştığı yer, kalabalık, geçit mahalli: *Dükkân kiraları orada her halde biraz bahalı olacaktır çünkü ayak altı yer, işlek cadde; çiğnenip ezileceksin oğlum, ayak altında durma, kenara çekil; içim sıkılmağa başladı, demindenberi ayak altından çekil diyorum, söz dinlemez misin?*

Ayak basmak — Vasıl olmak, ibram ve ısrar etmek, tazyik ve icbar etmek: *Ille böyle olacak diye ayak bastı, ben de sesimi çıkarmadım; fikrim kabul olunsun diye ayak basmakla olmaz, herkesi ikna etmek lâzımgelir.*

Ayak düze basmak — Müşkülattan kurtulmak, emniyet hissetmek, tehlikeden uzaklaşmak: *Uğraştık, çabaladık, kan ter içinde kaldık ama, nihayet ayağımız düze bastı; aceleye lüzum yok, hele ayağın düze bassın, bunları o zaman düşünürsün.*

Ayak sürümek — Arzusuzluk, istiğna, muvafakat etmeksizin iş yapmak: *Canı bir türlü gitmek istemedi, lâkin mecbur olunca ne yapsın, ayak sürüye sürüye yola çıktı; anlaşıldı sen ayak sürüyeceksin, bunu ben başkasına havale edeyim.*

Mehmet Halit